

Gen moet geen koopwaar worden

de Volkskrant

July 22, 2000

Hans Harbers en Marli Huijer (Reflex, 15 juli) laken het Human Genome Project wegens de suggestie dat het slechts de publieke zaak dient en dat het de klassieke normen van universaliteit, toegankelijkheid, belangeloosheid en scepsis hoog weet te houden. Daartegenover wordt de 'vrije jongen' Craig Venter gezet die met zijn commercieel bedrijf Celera Genomics de hiërarchie en grootschaligheid van het publieke project heeft doorbroken.

De auteurs geven aan dat Venter met zijn wetenschappelijke en bedrijfsmatige aanpak wellicht meer kan betekenen als het om de preventie en behandeling van ziekten gaat. Het is maar de vraag of dit laatste het geval is. Gezien de universele en eeuwigdurende waarde van de kennis van het menselijk genoom is de paar jaar winst die Venter heeft weten af te dwingen van relatieve betekenis. Verder weten we nog weinig over de haalbaarheid van de vermeende medische toepassingen. Wel is het zo dat de interventie van Venter tot een grotere mate van patentering van menselijke genen zal leiden.

Het patenteren van genen stuit op bezwaren. Voor velen is patentering van menselijk materiaal levensbeschouwelijk zeer problematisch. Daarnaast kan het tot stagnatie en inefficiëntie van de gezondheidszorg leiden, indien patenthouders vergaande voorwaarden stellen aan de toepassingen die op de gepatenteerde genen zijn gebaseerd. Juridisch is patentering ook discutabel. Patentrecht is ontwikkeld voor menselijke uitvindingen. Genen worden niet uitgevonden maar ontdekt. De zwaartekracht is ook niet patenteerbaar, een uitvinding op basis daarvan wel, althans in principe.

Waarom geldt dat niet voor genen? Het antwoord is dat patentering van genen voor het bedrijfsleven een bestaansvoorwaarde is. Het kan zo de investeringen terugverdienen die nodig waren voor het verwerven van die kennis. Gezien de genoemde bezwaren zou het daarom mooi zijn als de noodzaak voor patentering kan worden voorkomen. Het publieke Human Genome Project is te beschouwen als een poging hiertoe. Het financiert met publieke gelden de benodigde kennisontwikkeling en stelt die kennis aan iedereen ter beschikking. Op basis daarvan kunnen bedrijven geneesmiddelen en therapieën ontwikkelen en zij kunnen daarop uiteraard patenten claimen. Het zijn dan immers uitvindingen.

Patenten op menselijke genen zijn dan onnodig, die kennis is gratis. Celera Genomics doorbreekt dit door met gebruikmaking van publiek gemaakte kennis uit het Human Genome Project de patenten binnen te halen tegen relatief lage kosten. De zelf verworven kennis stelt het bedrijf beperkt ter beschikking. De ontwikkeling van medische toepassingen door concurrenten wordt door deze ontwikkeling mogelijk voor jaren gefrustreerd, omdat de benodigde basiskennis niet meer 'vrij' is. De normen die wetenschapsocioloog Robert Merton ooit voor de wetenschap formuleerde, hadden als doel vrije kennisontwikkeling mogelijk te maken. In die zin voldoet Venter nog minder aan dit ideaal dan het publieke Human Genome Project.

Sjaak Swart is werkzaam bij sectie Wetenschap & Samenleving van de afdeling Biologie van de Rijksuniversiteit Groningen.